

MÁRFI ATTILA

Gondolatok a baranyai településtörténeti kiadványokról 1990–2002

(A baranyai helytörténetírás műhelyeiről)

ATÖBB MINT EGY ÉVTIZEDNYI időszakot felölelő gazdag baranyai helytörténeti irodalomról korántsem átfogó és értékelő elemzésre, csupán ismertetésre, néhány, általam fontosnak tartott észrevétel közvetítésére vállalkozhattam. Mégis remélem, hogy ezek az észrevételek kellő tájékoztatást adhatnak a napjainkban is folyamatosan változó és bővülő baranyai helytörténeti kiadványok szellemi háttéréről, színvonaláról. Megyénk tudvalevően élen járt a helytörténeti tradíciók megteremtésében, a lokálpatriotizmust szolgáló honismereti mozgalom és a községi krónikairás szerteágazó formáinak életre hívásában. A baranyai honismereti mozgalom fénykorában, az 1980-as években sem szervezeteinek számarányával, hanem eredményeivel hívta fel magára a figyelmet.¹ A mintegy húsz különböző szervezet (várbaráti kör, hagyományápoló szervezet, iskolai és községi honismereti kör) a tárgyi és szellemi értékek gyűjtésével, a hagyományok ápolásával sajátos értékteremtő munkát végzett. Ezen munka eredményeként alakultak ki a helytörténeti gyűjtemények Szentlőrincen, Sellyén, Mecsek-nádasdon, Ófalun, Szederkényben és másutt, s gazdagodott a helyismereti irodalom.

A másik jelentős baranyai kezdeményezés, a községi krónikairói mozgalom elsősorban a történeti események rögzítésére vállalkozott. A megyei helytörténetírás máig egyedinek mondható forrásanyaga nem alulról jövő kezdeményezésként jött létre: a Baranya Megyei Tanács Elnökének 1971-es utasítását követően szerveződött meg a krónikairó mozgalom.²

1972-től 1990-ig, tehát az úgynevezett tanácskorszak megszűnéséig mintegy kötelező jelleggel készültek a falvokról az írásos beszámolók, összesíté-

¹ MÁRFI Attila: A honismereti mozgalom jelene Baranyában = Baranya 1988. 1–2. Szerk.: Ódor Imre. Pécs, 1988. 96–100.

² BEZERÉDY Győző: A krónikairás 3. éve Baranya megyében = Baranyai Krónikairás 1975. Szerk.: Bezerédy Győző. Pécs, 1976. 15. Baranya Megyei Tanács Elnöke 36 206./1971. sz. a. utasítása.

sek és évkönyvek. Ezt követően azonban a központi számonkérés, s az anyagi támogatás megszűnésével folyamatosan csökkent a krónikaírók száma. Napjainkban már csak néhány község érzi fontosnak a falukrónika írását.³ A „leszálló ágba” került mozgalom hatalmas forrásanyagot hozott létre, hiszen tekintélyes, közel 100 iratfolyóméterre⁴ tehető a keletkezett krónika-gyűjtemény, amely vitatható forrásértéke ellenére a helytörténet-kutatás egyik fontos forrásbázisává vált.⁵

A krónikaírói mozgalom ellentmondásos hatása napjainkban is kimutatható a helytörténetkutatásban. Egyes kiadványok a lokálpatrióták lelkes kezdeményezésére, helyi összefogással születtek meg, ezért a dilettantizmus jegyeit viselik magukon. A lelkesedést nem mindig támasztja alá megfelelő felkészültség, forrásfeltárás, s hiányzik a szakirodalmi tájékozottság, elméleti-módszertani felkészültség.

A krónikaírás mellett az elmúlt évtizedek másik figyelemre méltó kezdeményezése az 1970-es évek derekáig nyúlik vissza, s a Baranya Megyei Levéltárhoz kapcsolható. Ekkor — az országos munkaprogram részeként — egy népes munkacsoport alakult a több kötetes Baranyai Községtörténeti Lexikon c. szintézis elkészítésére. A közel egy évtizedig zajló feldolgozó munka során több tízezer községtörténeti lexikoncédulát készítettek, melyeket a községek szerint és tematikus rendben csoportosítottak. Bár a tervezett kötetek anyagi és egyéb okok miatt nem jelenhettek meg, a tematikus kartonokat gyakran használják a településtörténeti kutatók.⁶

³ Dr. Vargha Dezső a BML munkatársának, a Baranya megyei krónikaírás jelenlegi referensének szóbeli közlése alapján.

⁴ Baranya Megyei Levéltár XXXII. 13. Baranya megyei községi krónikák 1972–2002. 97,60 ifm. (Idetartoznak az úgynevezett krónikaértékelő lapok is a járási és megyei összesítésekkel együtt.)

⁵ A községi krónikákat a már említett 1971. évi utasítás az alábbi szerkezeti egységekre tagolta: 1. Évkönyv: azaz a tárgyalt esztendő kronológiai sorrendben lejegyzett főbb eseményei. 2. Összefoglaló: A fontosabb, jellemzőbb események, történések kivonatos, statisztikai adatokkal is alátámasztott összesítése. 3. Dokumentumgyűjtemény: Az előző két szerkezeti egységet különböző dokumentumokkal megerősítő források gyűjteménye: Fényképek (archív és aktuális eseményekről készült fotók), újságcikkek, újságok, időjárás grafikonok, meghívók, plakátok, műsorprogramok, képeslapok, térképek, temetőkataszterek, tanács és vb. határozatok másodpéldányai, hangszalagok, kazetták, videokazetták. Igen gyakran különböző történeti korok dokumentumait és az utólag készült visszaemlékezéseket is itt őrizték meg. — BEZERÉDY Győző i. m. 17–20. Itt kell megemlíteni, hogy az 1972-es kezdő időponttól 1978-ig Bezerédy Győző volt a megyei krónikareferens, majd 1986-ig Sándor László vezette a krónikamozgalmat. Tőle dr. Vargha Dezső vette át ezt a szerepet, melyet napjainkban is betölt.

⁶ Ehhez a terjedelmes és roppant értékes cédulaanyaghoz soroljuk ma már az úgynevezett Krisztics-féle kartotékokat, azaz a Krisztics Sándor egyetemi tanár által kezdeményezett és végrehajtott kutatások cédulaanyagát is.

A helyi alkotóközösségek napjainkban is hasznos honismereti tevékenységet végeznek. Példaként említhető a „Kárász első hétszáz éve” cím alatt megjelent helytörténeti füzet sorozat, amely egy rövid ismertető után a kárászi iskola, kézművesipar és a helynevek bemutatására vállalkozott. A sorozat 5. és 6. füzetében pedig a „Kárászi mesék” és a „Kárászi huncutságok” címmel különleges néprajzi hagyományokat örökítettek meg. Sajnos ennek a példaértékű kezdeményezésnek kevés követője akadt. Jószerevével csak a Hosszúhetényi Honismereti Füzetek eddig megjelent három darabját említhetjük, amely az iskolatörténet a mellett helyi szókinccset és a ragadványneveket mutatja be.

A rendszerváltozás utáni évek a baranyai településtörténeti munkák megjelenésének is különösen kedveztek. A közigazgatási autonómia újjászületésével párhuzamosan fontossá vált a helyi identitást meghatározó tradíciók, s a történeti múlttal való azonosulás. Ezt fejezték ki az önkormányzati jelképek (címer, zászló), s a községtörténetek.

Tegyük hozzá, hogy ez az igény országos szinten is jelentkezett. Elég, ha az 1996-ban útnak indított *Révai új lexikona* szerkesztői előszavában megfogalmazott törekvésekre gondolunk: „Kiemelt fontosságúnak tartottuk a 20. századi Magyarország összes településeinek leírását, melyet megyei levéltárosok állítottak össze.”⁷ De megemlíthetjük a „Magyarország Megyei Kézikönyvei” sorozat keretében 1997-ben megjelent kétkötetes „Baranya Megye Kézikönyve” c. munkát⁸ is, amely a megye és a települések jelen állapotának leírása miatt képvisel értéket. A megye összes településéről közölt történeti áttekintés változó színvonalúra sikeredett. A szócikkírók komolyabb kutatást nem végeztek, sok esetben megelégedtek a korábban megszilárdult adatok ismétlésével.

Ha az elmúlt korszak statisztikai adatait tekintjük, kiderül, hogy 53 baranyai településről összesen 75 kiadvány jelent meg.⁹ Köztük több városi rangú település, (Bóly¹⁰, Harkány, Komló¹¹, Mohács¹², Pécsvárad, Siklós és Vil-

⁷ Révai új lexikona, I. (Főszerk.: Kollega Tarsoly István). Szekszárd, 1996. V.

⁸ Baranya Megye Kézikönyve I-II. (Sorozat-főszerkesztő: Kasza Sándor). Szekszárd, 1997. A településtörténetek szerzői között több olyan egyéniséget is találunk - Gállos Orsolya (Pécsvárad Várbaráti Kör elnöke) és Perics Péter (Siklói Várbaráti Kör egykori elnöke) -, akik a krónikáiról és a honismereti mozgalomban egyaránt tevékenyen részt vettek.

⁹ Lásd a bibliográfiát! Itt köszönöm meg Horváth Eszternek, a Csorba Győző Megyei Könyvtár Helytörténeti Osztálya vezetőjének a bibliográfia összeállításánál nyújtott segítségét, szakmai észrevételeit és a helytörténeti gyűjteményre támaszkodó adatpontosításokat.

¹⁰ A „Bóly” címmel 1993-ban megjelent kötet a nagyközség történetét ismerteti, mivel a település ekkor még nem nyerte el a városi rangot.

¹¹ A városról Babics András szerkesztésében jelent meg egy monográfia igényű tanulmánykötet „Komló monográfia” címmel. (Komló, 1978. 538 p.) Idevehetjük még a „Komló föld-

lány¹³) történetét feldolgozó szintézisek is, korántsem monografikus igénynyel. Ez alól talán Siklós és Pécsvárad közelmúltban megjelent igényes tanulmánykötetei kivételek, amelyeknél érződik a teljességre való törekvés. Sellye és Szentlőrinc városok esetében csak az előkészítés fázisáig jutottak el, míg Szigetváron¹⁴ már több éve zajlanak a leendő várostörténeti kötet kutatási és feltáró munkálatai. A 75 baranyai helytörténeti kiadvány azt is jelenti, hogy több településről kettő, vagy annál is több kötet jelent meg ebben az időszakban: így Hosszúhetény községről a már említett Honismereti Füzetek mellett egy községtörténeti kötet a Száz Magyar Falu Könyvesháza sorozat részeként. Kárász történetéről a már szintén említett Helytörténeti Füzetek adnak figyelemre méltó ismereteket, míg Abaliget, Dunaszekcső¹⁵, Egerág, Magyaregregy¹⁶ és Vajszló településekről két-két kiadvány is napvilágot látott. Bezedek községről három kiadványt is megemlíthetünk, mindegyik a millennium évében jelent meg. Igaz, a harmadik kötet az 1999-ben kiadott „Bezedek község története” c. munka német nyelven is megjelentetett változata.

Szintén három kötetet említhetünk Komló városról, bár ezek főként idegenforgalmi jellegű kiadványok. Villányról, Baranya egyik legfiatalabb városáról négy hasonló kiadvány jelent meg, melyek a borturizmust szolgálták magyar és idegen nyelven.¹⁷ Baranya megye nemzetiségi jellegéből következik, hogy négy településről (Abaliget, Bezedek, Feked és Mágocs) öt kötetet

rajza” c. tanulmánykötetet is, amely 1975-ben látott napvilágot dr. Gertog Béla főiskolai tanár szerkesztésében (256 p.)

¹² Mohács esetében szintén egy természettudományi kötetet fontos megemlíteni „Mohács földrajza” címmel. Az 1974-ben kiadott kötet szerzői Erdősi Ferenc és Lehmann Antal (502 p. + 18 p. képmelléklet, + 2 p. térképmelléklet.).

¹³ Villány esetében elsősorban idegenforgalmi kiadványokat említhetünk, monográfia szintű kötetet az akkor még községi közigazgatási kategóriába tartozó településről Kovács András jelentett meg 1970-ben Pécsset, „Villány község élete a múltban és a jelenben” címmel (232 p. + 32 p. melléklet).

¹⁴ A Szigetvári Várbaráti Kör által szervezett konferenciák kötetei közül az első jelentősebb 1966-ban jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában, Ruzsás Lajos szerkesztésében. Szigetvári Emlékkönyv. Bp., 1966. 402 p. Idevehetjük még Timár György 1989-ben Pécsset „Királyi sziget” címmel megjelent forráskiadványát (484 p.).

¹⁵ Az egyik kiadvány „Mit tudunk Dunaszekcsőről az őskortól napjainkig” (Halász Ferenc) címmel a Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány gondozásában jelent meg.

¹⁶ A Száz Magyar Falu Könyvesháza sorozatban megjelent Füzes Miklós-féle községtörténeti köteten kívül egy kistáji monográfia is idesorolható „Márévár és környéke” címmel, a Magyaregregy Baráti Kör kiadásaként.

¹⁷ Villány egészen napjainkig a baranyai borturizmus fontos települése és a Villány-Siklói Borút Egyesület (és az utazási iroda) központja volt. 2003 februárjában az egyesület székhelye Siklóra került, de Villányban fenntartották a képviselőket, s Harkányban is tervezik egy képviselői iroda megnyitását. Új Dunántúli Napló XIV. 43. sz. (2003. február 13.) 4.

német nyelven¹⁸ is megjelentettek az egykor elszármazott lakosok támogatásával, vagy önálló munkájaként.¹⁹

Röviden meg kell említeni a megyeszékhelyre, Pécsre vonatkozó kutatásokat, amelyek a hiányzó várostörténeti monográfiát készítik elő. A megjelent írások katalogizálását folyamatosan végzik a Csorba Győző Megyei Könyvtár Helytörténeti Osztályán.²⁰

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata 1992-ben alapította meg a „Pécs Története Alapítványt” néhai Polányi Imre professzor emeritus elnöklétével.²¹ Az alapítvány legfontosabb célkitűzései közé tartozik, hogy a régóta nélkülözött, s egyre jobban hiányként érzékelhető várostörténeti kötetek elkészültét, a szükséges tudományos szintű szervező, előkészítő és feltáró munkálatokat irányítsa. Ennek keretében több várostörténeti kiadvány látott már napvilágot: ezek közül fontos megemlíteni az évek óta megrendezett „Pécsi Napok” keretében lezajló várostörténeti konferenciákat, amelyeknek előadásai a „Tanulmányok Pécs történetéből” c. kötetekben látnak napvilágot. Az 1996-ban kiadott „Pécs ezer éve” c. várostörténeti olvasókönyv a pécsi tanulóifjúságot és történelem iránt érdeklődő közönségnek készült.²² Ide sorolhatjuk még a Szirtes Gábor és Vargha Dezső szerkesztésében eddig megjelent ipartörténeti tanulmányköteteket,²³ s a város életében jelentős szerepet betöltő egykori jeles egyéniségek életútját, munkásságát felelevenítő emlékkonferenciákat, s azok megjelentetett, vagy kiadásra váró gazdag anyagát.²⁴

¹⁸ Mecseknádasról német nyelvu történeti demográfiai jellegű forráskiadvány is megjelent: Maria, KNIPL: Quellenbuch Nadascher Kirchenbücher 1721–1850. Mecseknádas in der Baranya in Südungarn I–II. Pécs, 1998. 724 p.

¹⁹ Franz Teufel, aki az 1945-tel kezdődő úgynevezett sváb kitelepítések során szakadt el szülőföldjétől. De kötődése szülőfalujára iránt olyan erős volt, hogy a német és magyar közgyűjteményekben végzett kutatásainak eredményeként Mágocs történetéről több krónikajellegű kötetet is megjelentetett, közülük kettőt német nyelven (lásd a bibliográfia adatait).

²⁰ Ugyanis a tervezetek szerint a megyei könyvtár feladata lenne az utóbbi évtizedek várostörténeti kötetek, tanulmányainak tudományos értékű és ismeretterjesztő jellegű cikkeiről egy átfogó bibliográfia készítése. E munkálatokat Surján Miklós ny. könyvtárigazgató végzi, irányítja.

²¹ A kiváló történész két évvel ezelőtti halálát követően Újvári Jenőt választották meg az alapítvány elnökének.

²² Pécs ezer éve (Szemelvények és források a város történetéből 1009–1962) Történelmi olvasókönyv. Főszerk. Márfi Attila. Pécs, 1996. 378 p.

²³ Angstertől Zsolnayig. Ipartörténeti tanulmányok. Szerk.: Szirtes Gábor és Vargha Dezső. Pécs, 1999. 270 p. — Iparosok és bányászok a Mecsekalján. Gazdaságtörténeti tanulmányok. Szerk.: Szirtes Gábor és Vargha Dezső. Pécs, 2002. 374 p.

²⁴ Ezen emlékkonferenciák köréből a Madas József bányamérnök, Fetter Antal építész-technikus, Petrovics Ede teológus-levéltáros; Koller József kanonok, és Baranyai Aurél gyógyszerész helytörténeti munkásságát bemutató rendezvényeket említeném meg. A kon-

A tervezett várostörténeti monográfiával kapcsolatban olyan döntés született, hogy az úgynevezett nagymonográfiát egy kismonográfia kiadása előzze meg. A Baranya Megyei Levéltár igazgatója, dr. Ódor Imre szerkesztésében készülő kötet a tervek szerint a közeljövőben jelenik meg.

A településtörténeti kiadványok egy jelentős része a közgyűjteményekhez kapcsolódik. Bár a megyei múzeumok és könyvtárak is őriznek forrásanyagot, s e közgyűjtemények munkatársai is részt vettek a helytörténeti kötetek megjelentetésében, azonban a legfontosabb szerep a Baranya Megyei Levéltárra hárult. Elsősorban az itt őrzött és szinte kikerülhetetlen elsődleges források áttekintése, felhasználása nélkül gyakorlatilag nem beszélhetünk településtörténeti kiadványokról. A bibliográfiában ismertetett művek közül nem is lehet megemlíteni olyan kiadványt, amely valamilyen szinten ne kapcsolódna a megyei levéltárhoz, mint kutatóhelyhez vagy alkotóműhelyhez.

A levéltár munkatársai szerzőként, lektorként, szerkesztőként a legtöbb helytörténeti kiadványnál szerepet kaptak. A dolog nem újkeletű, hiszen a levéltár — dr. Szita László levéltárigazgatónak, s dr. Füzes Miklós levéltárosnak köszönhetően — az 1970-es évek derekától a településtörténeti kutatások műhelyévé vált.

Ennek a folyamatnak a gyümölcseként említhetjük akár a „Száz magyar falu könyvesháza”-sorozatot²⁵, akár az olyan régóta tervezett tanulmányköteteket, mint a Pécsváradról, Mágocsról²⁶ megjelent munkákat, a siklói tanulmánykötetet, s az igényes szerkesztésű „Tanulmányok Mohács történetéből” c. kiadványt. Az említett esetekben a szakemberek és a helyi kutatók sikeres együttműködéséről beszélhetünk, csakúgy, mint Siklós²⁷, Magyareregry esetében is, ahol a helyi várbaráti körök és honismereti egyesületek tagjai álltak a háttérben. Pécsvárad esetében Gállos Orsolya nevéhez négy tanulmány fűződik.²⁸ Úgy vélem, Pécsvárad és Mohács²⁹ esetében is sikerült

ferenciák szervezésében a két szerkesztő mellett a Pécsi Városvédő és Városszépítő Egyesület is szerepet vállalt.

²⁵ Ebben a sorozatban az alábbi baranyai falvakról jelentek meg a kötetek Füzes Miklós szerkesztésében: Bikal (Ódor Imre), Hosszúhetény (Bezerédy Győző), Magyareregry (Füzes Miklós), Mecseknádasd (Lantosné Imre Mária-Vargha Dezső) és Nagyharsány (Szita László).

²⁶ Mindkét kötet szerkesztője Füzes Miklós, a BML igazgató-helyettese.

²⁷ Siklós esetében több helyi szerző (Perics Péter, Mecseki József) munkái, illetve a Siklói Várbaráti Kör konferenciakötetei adják elsősorban azt a helyi bázist, amire a szerkesztő támaszkodni kívánt.

²⁸ GÁLLOS Ferenc–GÁLLOS Orsolya: Pécsvárad bencés apátsága és települése a középkorban. 103–199. — GÁLLOS Orsolya: Pécsvárad mezőváros címere: Sárkányölő Szent György. 307–311. — GÁLLOS Orsolya: Emelkedő pályán a rendszerváltozás első évtizedében 575–605. — GÁLLOS Orsolya: Pécsváradhoz kötődő alkotók. 623–657.

megtalálni a közös nevezőt, és a helyi kutatók is megfelelő hangsúlyt kaphattak a helytörténeti kiadványokban.

A levéltárhoz kapcsoló műhely vagy műhelyek meghatározó és fontos személyisége dr. Füzes Miklós, akinek több évtizedes gazdag munkássága számos községtörténeti monográfia létrejöttét eredményezte. Az itt közölt bibliográfiában szerkesztőként és szerzőként is gyakran találkozhatunk a nevével, de gyakran lektorként is közreműködött e munkáknál. Az 1990 előtti időszakban pedig jószerevel az ő nevéhez köthető a helytörténeti kötetek kiadása. Az 1990-től feléledő és új erőre kapó községtörténeti kutatásoknál is fontos szerepet kapott; hatása alól egyik alkotóműhely sem vonhatta ki magát.

Az általa kialakított koncepció sok esetben iránymutatónak bizonyult. E munkák közül „Sásd”³⁰, a „Drávamenti horvátok”³¹, a „Zselic mezsgyéjén”³² c. kötetek a tárgyalt korszak előtt jelentek meg. Füzes 1990 utáni szerkesztői munkái közül különösen Mágocs és Pécsvárad településekről írt kötet emelkedik ki, de számos más kiadványnál is bábáskodott szerzőként, lektorként, szerkesztőként.³³

Az igényes kötetek közé tartozik az Ódor Imre szerkesztette „Köblény évszázadai” c. kötet is. A levéltári műhelyekből kikerült többi kötethez hasonlóan e munka is tartalmi teljességre törekszik. Patton Gábor helyi kutatótól „Köblény földrajzi helyzete és legrégebbi története” c. fejezetet olvashatjuk. Az őt követő történészek – így Borsy Judit, Sonkoly Károly, Nagy Imre Gábor és Füzes Miklós – az általuk tárgyalt történeti korszakok szintézisét adják. A tipográfiai is igényes kötet példaértékűnek tekinthető a baranyai kiadványok körében.³⁴ Hasonlót mondhatunk a Füzes Miklós szerkesztette Pécsvárad-kötetről is.³⁵

A településtörténeti kiadványok száma a milleniumi emlékévkörűli időszakban erősen megnőtt. Ebben a „kiadványozási lázban” nagy segítséget je-

²⁹ E tanulmánykötetben a már azóta elhunyt Bojtár László kutatásai és közölt tanulmánya érdemel említést.

³⁰ Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd Nagyközség Közös Tanácsa VB., 1982. 608 p.

³¹ László BOROS GYÉVI–György LOVÁSZ–Attila MÁRFI–Klára T. MÉREY–Tivadar PAPP–Géza KISS: Podravski Hrvati (Studije) I. Bp., 1988. Szerk.: Füzes Miklós, Begovác Rózsa. 304 p. (Horvát nyelven.)

³² A Zselic mezsgyéjén: Mindszentgodisa és társközségei. Szerk. Füzes Miklós. Mindszentgodisa, 1985. 312 p.

³³ Mint szerkesztő: Alsómocsolád, Babarc, Bikal, Hosszúhetény, Kővágószőlős, Magyarereggy, Mágocs, Márévár (Magyarereggy), Nagyarsány, Pécsvárad települések történetéről megjelent munkáknál vállalt szerepet.

³⁴ A kötet szakmai lektora Rozs András volt.

³⁵ A kötetet Ódor Imre lektorálta.

lentett, hogy kialakult egy munkamegosztásban dolgozó alkotógárda, amelynek tagjai megkönnyítették a monográfia-szerkesztők dolgát. Timár György kővágószőlősi katolikus plébános például a baranyai falvak török hódoltság alatti történetének szakavatott ismerőjeként segítette a megyei levéltárhoz köthető alkotóműhelyt. Pesti János helytörténész, nyelvész a „*Baranya földrajzi nevei*” című³⁶ kötet szerkesztőjeként szerzett óriási ismereteit kamatoztatta a Hosszúhetény és Alsómocsolád községekről megjelent kiadványoknál. Igen jelentős egyénisége a baranyai helytörténetírásnak dr. Kiss Z. Géza, sokunk tanára, aki számos kötetnél vállalta a 18–19. századi községtörténetek lejegyzését. Vajszló történetéről két önálló munkával jelentkezett.

A már vázlatosan érintett helyi és a közgyűjteményi alkotóműhelyek mellett fontos megemlíteni az Erdődy Gyula történész nevéhez fűződő helytörténeti kiadványokat.³⁷ 1990 és 2002 között 15 község történetének megírása fűződik a nevéhez.³⁸ Többnyire kis községekről írt munkák ezek, kevés forrásanyaggal és bibliográfiával. A történész egyszemélyes műhelyként vállalkozott a baranyai községi monográfiák megírására.³⁹ A nagy kihívásnak azonban nem mindenben tudott megfelelni.

A kutatóknak 1990 után az elmúlt korszak tabu-témáit is fel kellett dolgoznia, ami új színekkel gazdagította a helytörténetírást. Az új, személyi jogokat védő szabályozás ugyanakkor számos kérdést is felvetett, amelyre választ kellett adni. A „*velünk élő történelem*” megjelenítése sokszor a helyi közösségekben régi sebeket szakított fel, s konfliktusokat gerjesztett. Éppen ezért — a levéltári kiadványoktól eltekintve — kevés baranyai monográfia vállalkozott a szocialista korszak bemutatására.

A problémák illusztrálására a dr. Füzes Miklós szerkesztette „*Mágocs 1251–2001*” c. tanulmánykötetet említhetném. Kollégám szokás szerint a még élő szemtanúk visszaemlékezéseivel végezte a levéltári források ellenőrzését, kiegészítését, vagy éppen pótlását.⁴⁰ A mélyinterjú módszert al-

³⁶ Baranya földrajzi nevei I–II. Szerk. Pesti János. Pécs, 1982. I.: 1055 p., II.: 1279 p.

³⁷ Egyetlen településtörténeti munka, Harkány város történetének megírásánál működött közre mint szerkesztő.

³⁸ Ezek a következők: Birján, Drávacsepely, Egerág (két kötet), Fazekasboda, Kistótfalu, Kovácsbida, Lánycsók, Nagykozár, Nagypeterd, Pellérd, Pécsdevecser, Pécsudvard, Pócsa és Újpetre.

³⁹ A történész ugyanis e községeken kívül a már említett Baranya Megyei Kézikönyv települései történetének döntő részét megírta.

⁴⁰ Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezmem, hogy a Baranya Megyei Levéltár gyűjteményében jelentősnek mondható az úgynevezett hangarchívum, aminek anyaga dr. Füzes Miklóson kívül még dr. Vargha Dezső kollégám működésével hozható összefüggésbe.

kalmazták Hantó Zsuzsanna szociológussal Mágocs esetében is.⁴¹ Nevezett szerzők külön alfejezetekben foglalkoztak olyan, ma is érzékeny kérdésekkel, mint a „malenkij robot”⁴², a németek kitelepítése, a felvidéki magyarok betelepítése, a kulákkérdés és a „megbékélés” kérdése.

Bár az interjúalanyok eredetileg beleegyeztek abba, hogy visszaemlékezésüket a szerzők felhasználhatják, a kötet elkészültekor az 1945 után „kényes kérdések” botrányt okoztak. Végül is a már kész kötet újra visszakerült a nyomdába, az ominózus szövegrészeket kiszedték, újrakötötték, s ekkor úgy-ahogy a helyiek közt is helyreállt béke. Mágocs esetében az 1945–50 közötti időszak említése, illetve feldolgozása lobbantotta fel az indulatokat, míg más települések esetében az 1956-os forradalom, s az azt követő megtorlások szabadítottak fel hasonló érzelmeket.

Összegzőként elmondható, hogy Baranyában összetett, sokszínű a helytörténeti irodalom. Ebben fontos szerepet játszottak a több évtizedes hagyományok, a megrendelők és az olvasók igényei, valamint az alkotók és alkotóműhelyek elképzelései. Csak remélni lehet, hogy a hagyomány folytatódik, s a megjelenő művek színvonala is egyre emelkedni fog.

BARANYAI TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI MŰVEK BIBLIOGRÁFIÁJA 1990–2002

Abaliget

Abaligeti krónika. Szerk.: Bércsené Veres Ilona és Szőnyiné Kovács Adrien. Abaliget: Tóvidék Egyesület, Abaliget, 2000. (KÓDEX Nyomda, Pécs) 58 p.

Rosa, Elmar: Familienbuch der katholischen Pfarrgemeinde Abaliget. Abaliget und Hetvehely – Hetfehell int Komitat Baranya /Ungarn 1757–1895. Sindelfingen. 1998. 671 p. (Schriftenreihe zur donauschwabischen Herkunftsforschung. 77.).

Alsómocsolád

Alsómocsolád község történeti monográfiája I. Szerk.: Füzes Miklós. (Előszó: Dicső László polgármester) Alsómocsolád: Alsómocsolád Község Önkormányzata, 1998. (Mecsek-Color Kft., Pécs) 188 p.

⁴¹ Hantó Zsuzsanna a tanulmánykötetben az alábbi cím alatt megjelent tanulmányt írta: Gazdaság és társadalom a 20. század második felében.

⁴² Erről a szintén kényes, a hazai németiséget érintő kérdéstről dr. Füzes Miklósnak jelent meg egy könyve 1990-ben „Modern rabszolgaság” (Magyar állampolgárok a Szovjetunió munkatáboráiban) címmel.

Alsómocsolád község helytörténeti adattára I. Szerk.: Pesti János. (Előszó: Dicső László polgármester) Alsómocsolád: Alsómocsolád Község Önkormányzata, 1999. (Sümegei Nyomda, Pécs) 376 p.

Babarc

Babarc. A település története a római kortól a XX. század végéig. Szerk.: Wild Katalin és Füzes Miklós. (Bevezető: Pécsi Sándor polgármester) Babarc: Babarc Község Önkormányzata, 1998. Pécs, Mecsek Color Kft. Nyomda) 398 p.

Baksa

Baksa és környéke. Szerk.: Füzes Miklós. (Előszó: Lukács László tanácselnök, Fenyvesi Károly TSZ elnök) Baksa: Baksa Közös Községi Tanács, Ezüstkalász MGT SZ, 1990. Pécs, Pannonia Innováció Nyomda KFT. 444 p.

Beremend

Beremend és környéke I–II. Szerk.: Gilbert Csaba. Beremend: Beremend Nagyközség Önkormányzata, 1997. (Rotari Nyomda, Komló) 568 p. + 16 p. melléklet.

Bezedek

Kővágó János: Bezedek község története. (Köszöntő: Hoffmann Antal polgármester) MacMaestro Kft., Pécs, 1999. Molnár Nyomda és Kiadó Kft. Pécs. 192 p.

Kővágó János: Bezedeki családok fényképei. (Önálló kötetként jelent meg, de tulajdonképpen az előző kötet melléklete. Szerkesztő, kiadó és nyomda nincs feltüntetve) 96 p.

Kővágó, Hans: Geschichte der Gemeinde in der Bezedek – MacMaestro Kft., Pécs, 2000. Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs. 126 p. (Az elsőként közölt kötet német nyelven megjelentetett változata)

Bikal

Ódor Imre: Bikal. Szerk.: Füzes Miklós. Bp.: Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., 2001. (Grafika–Typopress Nyomda, Bp.) 146 p. + 10 p. melléklet

Birján

Erdődy Gyula: Birján község története. Birján: Birján Önkormányzati Képviselőtestülete, 1994. (Pécs: Molnár Csaba nyomdája) 112 p.

Bóly

Bóly 1093–1993. Szerk.: Rózsás József. (Előszó: Rózsás József). Bóly: Bóly Nagyközség Önkormányzata, 1993. (Molnár Csaba nyomdája, Pécs) 298 p. + 16 p. melléklet.

Bosta

Györki Judit: Bosta község története. Szerk.: Nagy Gyuláné Pataky Klára. (Bevezető: Györki Judit) Bosta: Bosta Község Önkormányzata, 2000. (SZEC SOX Nyomda, Dombóvár) 176 p.

Dencsháza

Bezerédy Győző: Dencsháza... fejezetek egy falu életéből... Szerk.: Galambos Monika. (Beköszöntő: Minczinger Ilona polgármester) Dencsháza: Dencsháza Község Önkormányzata, 1998. (Temporg Nyomda, Pécs) 100 p.

Dunaszekcső

Halász Ferenc: Mit tudunk Dunaszekcsőről az őskortól napjainkig? (Előszó: Tibor Béla, Bevezető: Halász Ferenc). Dunaszekcső: Dunaszekcső Emlékeiért és Jövőjéért Alapítvány, 2000. (Pécs: Kerényi Nyomda Kft.) 288 p.

Erdődy Gyula: Baranya Szentendréje és Visegrádja: Dunaszekcső története 1975-től napjainkig. Dunaszekcső: Dunaszekcső Önkormányzati Képviselőtestülete. (Pécs, Carbocomp Számítástechnikai és Nyomdai Kft.) 72 p.

Drávacsepely

Erdődy Gyula: Drávacsepely község története (Bevezető: Erdődy Gyula.) Drávacsepely: Drávacsepely Község Önkormányzata és a Citoyen Kiadó közös kiadása, 1993. (Vác: BVKEI Nyomda) 182 p.

Egerág

Erdődy Gyula: Egerág község története. (Előszó: Németh János polgármester.) Egerág: Egerág Község Önkormányzati Képviselőtestülete, 1994. (NYÚL Nyomdaipari KFT Kozármisleny) 58 p.

Erdődy Gyula: Egerág község története 1945-től napjainkig (Bevezető: Erdődy Gyula) – Egerág: Egerág Község Önkormányzati Képviselőtestülete, 1998. (Pécs, Carbocomp Számítástechnikai és Nyomdai Kft.) 50 p.

Egyházaskozár

Pfeifer János: Egyházaskozár története a szerb falu keletkezésétől a németek kitelepítéséig. (Előszó: Weisz Péter polgármester, Bevezető: Pfeifer János) Egyházaskozár: Pfeifer János, 1997. (Bonyhád: "Völgységi Nyomda" Nyomdaipari és Szolgáltató GMK.) 486 p.

Fazekasboda

Erdődy Gyula: Fazekasboda. (A község története a kezdetektől napjainkig) (Előszó: Csányi Jánosné polgármester, Bevezető: Erdődy Gyula) Fazekasboda: Fazekasboda Képviselőtestülete, 1996. (Pécs, Carbocomp Számítástechnikai és Nyomdai Kft.) 120 p.

Feked

Kremer, Elisabeth: Feked: das Dorf und seine Einwohner. Feked, 2001. 86 p. (Valószínűleg magánkiadás).

Harkány

Harkány története. Szerk.: Erdődy Gyula. Harkány: Harkány Város Önkormányzatának Képviselőtestülete, 2001. (Pécs, Carbocomp Számítástechnikai és Nyomdai Kft.) 230 p.

Hidas

Videcz Ferencné: Fejezetek Hidas történetéhez. (Előszó: Vajda Péterné polgármester). Hidas: Hidas Község Önkormányzata, 1999. (Pécs, Gálos Nyomdász Kft.) 272 p.

Hosszúhetény

Bezerédy Győző: Hosszúhetény. Szerk.: Füzes Miklós. Bp., Száz Magyar Falu Könyvesháza Kft. 2000. (Grafika - Typopress Nyomda, Bp.)

Dallos Nándor: Hosszúhetény község lakosságának ragadványnevei. (Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 1.) Hosszúhetény: Nemes János Általános Művelődési Központ, 1996. (Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs) 53 p.

Dallos Nándorné: A hosszúhetényi iskola története (Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 2.) Hosszúhetény: Nemes János Általános Művelődési Központ, 1997. (Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs) 126 p.

Dallos Nándor–Pesti János: Hosszúhetényi szótár (Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 3.) Szerk.: Pesti János. (Előszó: Papp János iskola igh., Bevezető: Pesti János) Hosszúhetény: Nemes János Általános Művelődési Központ, 1999. (Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs) 264 p.

Kárász

Kárász első 700 éve. Helytörténeti füzetek. Szerkesztő nincs feltüntetve és a nyomda sem, csak a kiadó: Kárászi Faluszépítő Egyesület a Nemzeti Kulturális örökség Minisztérium támogatásával, 2000.

A hat füzetből álló sorozat:

Kárász első hétszáz éve 16 p.

Kárász helynevei – Szerző: Reuter Camillo 30 p.

A kárászi ipar története 18 p.

A kárász iskola 192 éve 34 p.

Kárászi mesék 42 p.

Kárászi huncutságok 48 p.

Kisjakabfalva

Pausz–Palotai Erika: Egy falu Baranyában: Kisjakabfalva. Forrásanyag és családok 1768–2000. (Két kötet). A szerző saját kiadása, 2000. (GITTA Nyomda, Siklós) 864 p. 16 p. melléklet.

Kistótfalu

Erdődy Gyula: Az 1100 éves Kistótfalu. (Előszó: Taranyi Ádám polgármester). Kistótfalu: Kistótfalu Önkormányzati képviselőtestülete, 1996. (Pécs, Carbocomp Számítástechnikai és Nyomdai Kft.) 158 p.

Komló

Komló. Szerk.: Harnóczy Őrs (Bevezető: Tüskés Tibor). Komló: Komló Város Önkormányzata, 1992. (2000-ben javított kiadás) (Gyomai Kner Nyomda Rt., Gyomaendrőd) 92 p. + 4 p. német nyelvű rezümé.

Bóka Róbert: Komló (A "Komló" című képekönnyv melléklete) Szerk.: Grünwald Géza. Komló: Komló Város Önkormányzata, 1997. (Gyomai Kner Nyomda Rt. Gyomaendrőd) 48 p.

Komló város 50 éves. Szerk.: Páll Lajos, Rácz Sándor. Komló: Komló Város Önkormányzata, 2001. 46 p.

Kovácskőhid

Erdődy Gyula: Kovácskőhid község története. (Előszó: Márta Ernő polgármester, bevezető: Erdődy Gyula). Kovácskőhid: Kovácskőhid Önkormányzati Képviselőtestülete, 1997. (Pécs, Carbocomp Számítástechnikai és Nyomdai Kft.) 130 p.

Köblény

Köblény évszázadai. Szerk.: Ódor Imre. (Előszó: Kiss Gyula polgármester). Köblény: Köblény Község Önkormányzata, 2001. (Temporg Nyomda, Pécs) 164 p. + 16 p. melléklet

Kölked

Bezerédy Győző: Kölked története. (Beköszöntő Muskát Zoltán polgármester). Kölked: Kölked Község Képviselőtestülete, 1997. (Temporg Nyomda, Pécs) 84 p.

Kővágószőlős

Kővágószőlős. Szerk.: Füzes Miklós. (Előszó: Buzás Andor helyi lakos). Kővágószőlős: Kővágószőlős Község Önkormányzata, 2001. (Mecsek-Color Kft., Pécs) 232 p.

Lánycsók

Erdődy Gyula: Lánycsók község története. (Előszó: Hadra József polgármester). Lánycsók: Lánycsók Önkormányzatának Képviselőtestülete a Citoyen Kiadó közreműködésével, 1944. (Vác: BVKEI Nyomda) 208 p.

Magyarbóly

Magyarbóly régen és ma. Szerk.: Gilbert Csaba. (Előszó: Blázsovcics Attila polgármester). Magyarbóly: Magyarbóly Községi Önkormányzat, 2000. (Rotari Kft. Komló) 140 p.

Magyaregregy

Füzes Miklós: Magyaregregy. Bp., Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht. 2001. (Bp., Grafika–Typopress Nyomda) 176 p.

Mágocs

Mágocs 1251–2001. Szerk.: Füzes Miklós. (Előszó: Czinege Imre polgármester) Mágocs: Mágocs Község Önkormányzata, 2001. (Mecsek – Color Kft. Pécs) 314 p.

Mágocs: Marktgemeinde in der Branau/Baranya. Zusammengestellt Franz Teufel. Orts Chronik: I. 1250–1800. Göppingen, 1989. 144 p. Orts Chronik II. 1800–1948. Göppingen, 1991–1992. 395 p.

Márévár (Magyaregregy)

Márévár és Környéke (Kistáji monográfia). Szerk.: Füzes Miklós. Magyaregregy: Magyaregregy Baráti Kör, 1997. (Rotari Kft. Komló) 272 p.

Márok

Márok monográfiája. Szerk.: Széna Béla. Pécs, 2002. (Házilag sokszorosított, magánkiadás) 112 p. + 50 p. melléklet

Mecseknádasd⁴³

Lantosné Imre Mária–Vargha Dezső: Mecseknádasd. Bp., Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht. – (Grafika–Typopress Nyomda, Bp.) 178 p. + 6 p. melléklet

Mohács

Tanulmányok Mohács történetéből (A település fennállásának 900. évfordulójára). Szerk.: Ódor Imre. (Ajánlás: Kuti István polgármester). Mohács: Mohács Város Önkormányzata, 1993. (Molnár Csaba nyomdája, Pécs) 392 p. + 6 p. melléklet

⁴³ Fontos megemlítenem, hogy a bibliográfiában nem szerepel a 14. számú jegyzetben ismertetett forráskiadvány.

Nagyharsány

Szita László: Nagyharsány. Szerk.: Füzes Miklós. (Előszó: Kosáry Domokos) Bp., Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht. (2001) (Bp., Grafika-Typopress Nyomda) 156 p.

Nagykozár

Erdődy Gyula: Nagykozár község története. (Előszó, ajánlás: Szentirmayné Kiss Mária polgármester). Nagykozár: Nagykozár Önkormányzati Képviselőtestülete, 1996. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 136 p.

Nagypeterd

Erdődy Gyula: Nagypeterd község története. Nagypeterd: Nagypeterd Község Önkormányzati Képviselőtestülete, 2000. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 200 p.

Ófalu

Hengl, Ferdinand: Ófalu: Egy német község Baranya megyében. Pécs, 1998. (Agora Nyomda, Pécs) 350 p. (Valószínűleg magánkiadás).

Pellérd

Erdődy Gyula: Pellérd község története (Előszó: Metzinger József polgármester, Bevezetés: Erdődy Gyula). Pellérd: Pellérd Községi Önkormányzat Képviselőtestülete, 2000. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 200 p. + 4 p. melléklet

Pécsdevecser

Erdődy Gyula: Pécsdevecser község története. (Előszó, köszöntő: Bósz Imre polgármester, Bevezető: Erdődy Gyula). Pécsdevecser: Pécsdevecser Önkormányzati Képviselőtestülete, 1997. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 64 p.

Pécsvárad

Pécsvárad. Szerk.: Füzes Miklós. (Előszó: Zsáli János polgármester) Pécsvárad: Pécsvárad Város Önkormányzata, 2001. (Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs) 662 p.

Pécsudvard

Erdődy Gyula: Pécsudvard község története. (Előszó: Rónai László polgármester) Pécsudvard: Pécsudvard Önkormányzati képviselőtestülete, 1997. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 172 p.

Pócsa

Erdődy Gyula: Pócsa község története. (Előszó: Nickl Antal polgármester, Mellékleteket gyűjtötte és lejegyezte: Wágner Jánosné és Csonka Imréné) Pócsa: Pócsa Önkormányzati Képviselőtestülete, 2000. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 252 p.

Siklós

Város a Tenkes alján: Siklós évszázadai. Szerk.: Vonyó József – (Ajánlás: Máté János polgármester, Köszöntés: Simor Ferenc Siklói Vár és Múzeumbaráti Kör elnöke, Előszó: Vonyó József). Siklós: Siklós Város Önkormányzata, 2000. (Profilmax Kft., Siklói Nyomda) 396 p. + 48 p. melléklet

Szajk

Brachmann Márta: Mesélő múlt Szajk község történetéből. Szajk: Szajk Önkormányzati Képviselőtestülete és Szajk Német Kisebbségi Önkormányzata, 2000. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 54 p.

Szászvár

Várszegi Lajos: Szászvár. Szászvár: Szászvár Nagyközség Önkormányzati Képviselőtestülete, 1991. 263 p.

Teklafalu

Gáspár István–Monzsider József–Nagy Géza: Teklafalu község története. Teklafalu Község Önkormányzatának Képviselőtestülete, 2000. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 214 p.

Újpetre

Erdődy Gyula: Újpetre község története. Újpetre: Újpetre Önkormányzati Képviselőtestülete, 1996. (Pécs, CARBOCOMP Számítástechnikai és Nyomdai Kft. Nyomda) 118 p.

Vajszló

Kiss Z. Géza: A régi Vajszló 1244–1849. Vajszló: Vajszló Nagyközség Önkormányzata, 1994. (G–Nyomdász Bt. Nyomda, Pécs) 292.

Kiss Z. Géza: Vajszló megújulása. Ormánsági kálvária 1850–1945. Vajszló: Vajszló Község Önkormányzata, 2000. (Temporg Nyomda, Pécs) 372 p.

Versend

Hengl, Ferdinand: Versend község története 1687–1999. Pécs, 1999. (Valószínűleg magánkiadás). (Agora Nyomda, Pécs) 224 p.

Villány

A villányi régió története. Szerk.: Lajber Imre. (Előszó: Lajber Imre, Utószó: Schuth Henrik ny. orvos) Villánykövesd: VINTOURS Kft., 1995. (Reproflex Nyomda, Pécs) 180 p. + 12 p. melléklet

Laposa József–Dékány Tibor: Villány: Borvidékek ékessége = The Jewell of Wine Regions. Villány: Villány Város Önkormányzata, 2001. (Aduprint Kiadó és Nyomda) 207 p. (angol–magyar)

Laposa József–Dékány Tibor: Villány: Borvidékek ékessége = Perle der Weingarden. Villány: Villány Város Önkormányzata, 2001. (Aduprint Kiadó és Nyomda) 207 p. (német–magyar)

Pusztai, Béla: Unser berühmtes Weindorf Wieland = A vörösboráról híres Villány. Kódex GMK 135 p. (német–magyar)

A bibliográfiát összeállította: MÁRFI ATTILA

*Szakmailag ellenőrizte, kiegészítette: HORVÁTH ESZTER osztályvezető
(Csorba Győző Baranya Megyei Könyvtár)*

Laskó

